

МАЛАКА ОШИРИШ ТАЪЛИМ ТУРИ УЧУН ДАВЛАТ ТАЪЛИМ ТАЛАБЛАРИ, ЎҚУВ РЕЖАСИ ВА ДАСТУРЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШНИНГ ИЛМИЙ-УСЛУБИЙ МУАММОЛАРИ ҲАМДА УЛАРНИНГ ЕЧИМЛАРИ

Ахмедов Абдумирхаким Мирхалилович

Тошкент ирригация ва кишлок хўжалигини механизациялаш мухандислари институти Миллий тадқиқот университети Физика ва кимё кафедраси доценти кимё фанлари номзоди
E-mail (abdumirhakimaxmedov@gmail.com) Тел 94 601-44-32
<https://doi.org/10.5281/zenodo.11503630>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-Iyun 2024 yil
Ma'qullandi: 05-Iyun 2024 yil
Nashr qilindi: 06-Iyun 2024 yil

KEYWORDS

Меъёрий – хукукий
хужжатлар, давлат
таълим талаблари, ўқув
режа, муддатли
инвестиция, малака
ошириш, қайта тайёрлаш.

ABSTRACT

Маколада малака ошириш ва қайта тайёрлаш таълим тури учун меъёрий-хукукий хужжатларни ишлаб чиқиш методологияси давлат таълим талаблари, ўқув дастур ва режаларни бугунги кун талабларига мос шакл ва мазмунда тартибга солиш муаммолари ва ечимлари келтириб утилган.

Таълим-тарбиядаги янги тартиб қоидалар келажакка қўйилган узоқ муддатли инвестиция дейилиши мумкин. Бунинг учун малака ошириш ва қайта тайёрлаш тизими учун давлат таълим талабларини илмий асосда замон талабларини ҳисобга олган ҳолда ёндошиб, уларни қайта кўриб чиқиш таклифини қўйиш вақти келди. Токи, давлат таълим талаблари бугунги жаҳон меҳнат бозори ва ижтимоий-иқтисодий ҳаёт талабларини тўлиқ қамраб олиб, билимлар миқдори ва сифати талабларга мос келишини таъминласин. Бу ўз навбатида рақобатбардош ходимларни тайёрлашда ўзининг салмоқли самарасини беради. Зеро илмий потенциали юқори даражада ривожланган мамлакат барча соҳаларда доимо илғор бўлади.

Ҳамма даврда ҳам бирор бир мамлакат юксак малакали мутахассис кадрлар тайёрлаш тизимини йўлга қўймасдан туриб ижтимоий-иқтисодий ҳаётга доир соҳаларни ислоҳ қила олмаган. Бунга Япония, Германия ва бир қанча Ғарб мамлакатларининг иккинчи жаҳон урушидан кейинги тараққиётини мисол қилиб келтириш мумкин. Бу вазифани амалга ошириш ва келажак авлодга етказиб бериш истеъдодли, баркамол мутахассислар зиммасига юклатилган. Аслида ҳам илм-фан тараққиёти инсон ҳаётини ҳар томонлама таъминлай оладиган ягона воситалардан бири ҳисобланади. Инсоният тарихи саҳифаларини варақлаганда фан ва техниканинг кескин ривожланиш даври XX-асрнинг иккинчи ярмига тўғри келишига гувоҳ бўлиш мумкин. Бироқ, шуни таъкидлаш жоизки, собиқ иттифоқ таркибига кирувчи мамлакатлар илм-фанни эркин тараққий эттириш имкониятига эга эмас эдилар. Бунинг сабаблари қуйидагилардан иборат. **Биринчидан**, собиқ иттифоқ таркибига кирувчи мамлакатларни ташқи дунё

билан ахборотлар алмашмаслиги учун сунъий ёпиқ жараён вужудга келтирилган эди. Иккинчидан, барча соҳаларни ривожлантиришнинг илмий асосланган тизими меҳнат бозори талабларига асосланмаган ҳолда ишлаб чиқилган эди. Натижада, бугунги кунга келиб мамлакатимиз меҳнат бозорида ва ижтимоий-иқтисодий соҳаларда бир қатор муаммолар юзага келдики, уларни бартараф қилиш учун мамлакатимизда махсус малака ошириш институтлари, олий таълим муассасалари қошида малака ошириш ва қайта тайёрлаш факультетлар, марказлар ва Академиялар ташкил қилинди. Хозирда ушбу таълим турига жиддий эътибор берилётганини асосий сабаби ҳам шундадир.

Янги Ўзбекистонни барпо қилиш мақсадида, барча соҳалар каби таълим тизимини ҳам ислоҳ қилиш жараёни бошланди. Тараққиёт сари интилиш ўзбек халқига хос, фазилят. Бу фазилят бугунги ўзбек халқининг бунёдкорлигида яққол кўзга ташланади. Чунки, бунёдкорлик замирида илм-фан ривожини ётади.

Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш касбий билим, кўникма ва малакаларни чуқурлаштириш ҳамда янгилашни таъминлайди. Шунга асосан, малака ошириш ва қайта тайёрлаш таълим турининг ташкил қилишдан асосий мақсад, жаҳон меҳнат бозори талабларига мос билим ва малакаларни мутахассис кадрлар томонидан ўзлаштириб борилишига қаратилган. Белгиланган мақсадларга эришиш учун таълим меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлари мақсадга олиб борувчи тизимнинг ўзида мужассам этган бўлиши энг муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Мазкур илмий тадқиқот таълим турида белгиланган мақсад ва вазифалар асосида таълим меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларини янги авлодини ишлаб чиқишга бағишланади.

Фан ва технологияларнинг жадал суръатларда ривожланиши меҳнат бозорида янгидан-янги билимлар пайдо бўлишига сабаб бўлмоқда. Бу эса жаҳон меҳнат бозори талабларининг ўзгариб боришига мос равишда кадрлар тайёрлаш тизимини мунтазам ислоҳ қилиб боришни тақозо этади. Мамлакатимиздаги узлуксиз таълим тизимида малака ошириш ва кадрларни қайта тайёрлаш таълим тури меҳнат бозорида фаолият юритаётган ходимларнинг билимларини янгилаш ва мослигини таъминлашга қаратилган. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев охириги йилларда ижтимоий ва иқтисодий тармоқларда фаолият олиб бораётган ходимларни малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш тизимини такомиллаштириш борасида бир қатор фармоиш ва қарорлари эълон қилинди[1-6]. Ушбу ҳужжатларда белгиланган асосий вазифалар таълим муассасаларни моддий техника баъзасини мустаҳкамлаш, жаҳон меҳнат бозори ва Республикамизда ижтимоий-иқтисодий соҳаларида олиб борилаётган ислохотлар талаблари асосида давлат таълим талаблари, ўқув режа ва дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда таълим жараёнига жорий қилиш ҳисобланади.

Бугунги кунда, ушбу таълим тизимининг муаммоси шундан иборатки давлат таълим талаблари, ўқув режа ва дастурларни ишлаб чиқишнинг илмий асосланган методологиясини ишлаб чиқиш махсус тадқиқот объекти сифатида тўлиқ ўрганилмаган. Бинобарин, методология давлат таълим талаблари, ўқув режаси ва дастурларини ишлаб чиқишнинг муҳим асосий мезонларини белгилаб беради. Малака ошириш ва қайта тайёрлаш таълим тури учун меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб

чиқиш методологияси давлат таълим талаблари, ўқув дастур ва режаларни бугунги кун талабларига мос шакл ва мазмунда тартибга солишда муҳим аҳамият касб этади.

Малака ошириш таълим туридаги реал аҳволни ўрганиш мақсадида олиб борилган тадқиқотлар натижасида, таълим жараёнида фойдаланилаётган ўқув меъёрий ҳуқуқий ҳужжатларда қуйидаги камчиликлар мавжудлиги аниқланди:

-биринчидан, давлат таълим талаблари ишлаб чиқишнинг илмий асосланган методологияси мавжуд эмаслиги;

-иккинчидан, таълим жараёнида фойдаланилаётган ўқув режаси ва дастурлари давлат таълим талабларисиз ишлаб чиқилганлиги;

-учинчидан, малака ошириш ва қайта тайёрлаш таълим тури меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларининг хусусий мақсадлари жаҳон меҳнат бозори ва Республикамизда олиб борилаётган ислоҳотларни ижросини таъминлашга доир умумий мақсадларини қамраб олишга тўлиқ қаритилмаган.

Мазкур камчиликларнинг бугунги кунга қадар бартараф этилмаганлиги сабабли, таълимда катта аҳамиятга эга бўлган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларини тизим олдига белгиланган вазифалар асосида ишлаб чиқишда муаммолар юзага келмоқда.

Маълумки, ҳар бир таълим тури учун аниқ мақсад ва вазифалар белгилаб берилган. Таълим турига доир меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ушбу мақсад ва вазифалар ижросини таъминлаш стратегияси сифатида ишлаб чиқилиши таълимда долзарб масалаларни ҳал қилишда муҳим аҳамият касб этади. Шу боис, ушбу методик қўлланмада таълим турининг мақсад ва вазифаларини белгиловчи давлат таълим талабларнинг ўқув режаси ва дастурларини ишлаб чиқишнинг илмий асосланган методологиясини яратиш ҳақида сўз юритилади.

Давлат талабларини белгиланган мақсад ва вазифаларидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқиш учун қуйидаги бир қатор муаммоларни ечиш зарур бўлиб, улар қуйидагилар:

- малака ошириш ва қайта тайёрлаш таълим тури учун давлат таълим талабларининг янги авлодини ишлаб чиқиш;

- фаолият турларини ва унга доир билим, кўникма ва малакалар асосида ўқув дастур ва режаларни ишлаб чиқишорқали уларни ўзаро боғлиқлигини ёки узвийлигини таъминлаш усулларини ишлаб чиқиш;

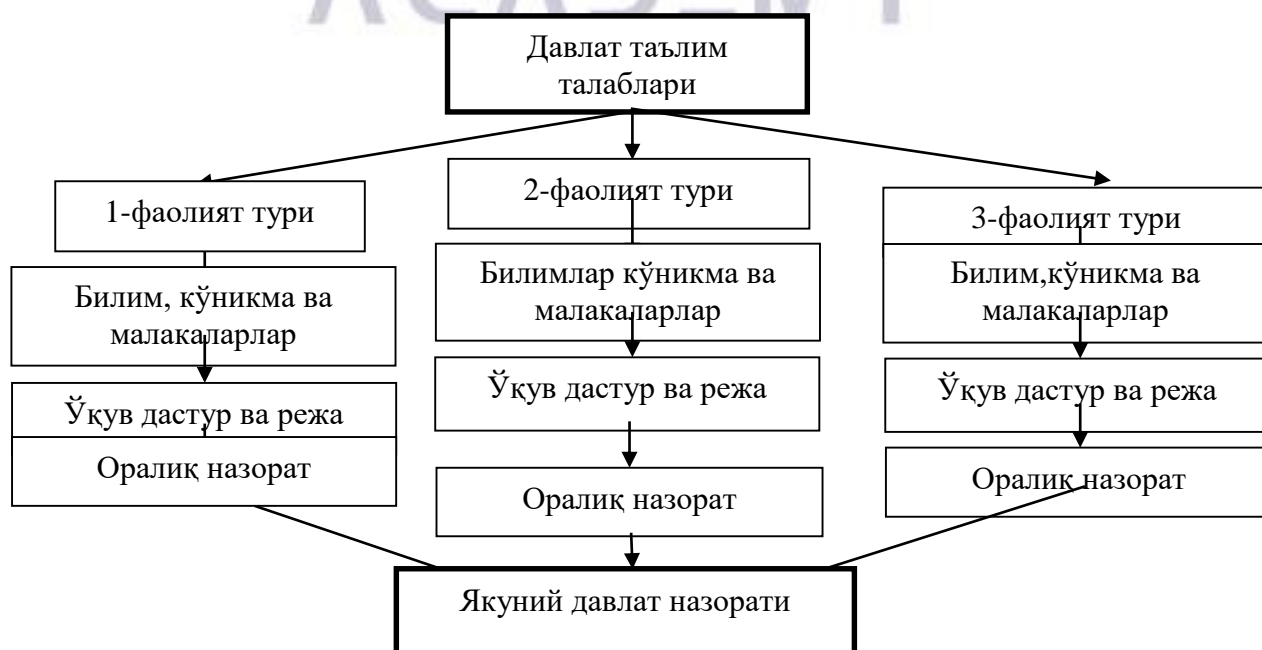
- малака ошириш ва қайта тайёрлаш таълим тури учун давлат таълим талаблари, меҳнат бозори талаблари билан мослигини таъминлаш усулларини ишлаб чиқиш;

- малака ошириш ва қайта тайёрлаш таълим тури учун меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларини тизим олдига белгиланган мақсад ва вазифалар асосида таълим жараёнини ташкил қилиш, бошқариш ва такомиллаштиришни таъминлашнинг илмий асосланган усулларини ишлаб чиқиш.

Мазкур муаммоларнинг вужудга келишининг асосий сабаби, таълим меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларини ишлаб чиқишнинг илмий асосланган методологиясининг мавжуд эмаслигидадир.

Маълумки, муайян касбий йўналиш кенг қамровли билимларни мужассамлаштиради. Бугунги кунда малака ошириш ва қайта тайёрлаш таълим тури таълим жараёнида фойдаланилаётган таълим меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлари умумий мақсадларни касбий фанларнинг якка тартибдаги мақсадлари орқали шакллантиришга қаратилган. Лекин, қайси касбий фан, қандай вақтда меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатда белгиланган билимларнинг қандай қисмининг шакллантиришини тўлиқ аниқлаш мумкин эмас. Бундай тартибдаги ўзлаштириш тизимининг вужудга келишига асосий сабаб давлат таълим талаблари, ўқув режаси ва дастурлари орасидаги боғланишнинг мавжуд эмаслигидир. Бу каби камчиликлардан холи бўлиш, яъни, таълим меъёрий ҳужжатларининг бир-бири билан ўзаро боғлиқлигини таъминлаш учун уларни якка тартибда ишлаб чиқиш усулдан фойдаланиш зарур (1-расмга қаранг). Мазкур усулнинг бошқа усуллардан фарқи жиҳати шундаки, бунда фаолият турига доир билимлар, ўқув дастури ва режалари ҳамда назорат турлари якка тартибда ишлаб чиқилади. Ўқув меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг яккатартибда ишлаб чиқилиши таълимда фақат белгиланган аниқ мақсадларни амалга оширишда муҳим рол ўйнайди. Ушбу тартиб малака оширувчининг аниқ мақсадга қаратилган билимларни мукамал ўзлаштиришини таъминлайди. Умуман, малака ошириш ва қайта тайёрлаш таълим турини ташкил этишдан асосий мақсад, тингловчи учун янгилик бўлган муайян билимларни ўзлаштириш ҳисобланади [7]. Бундан ташқари, якка тартибдаги билимларни ўзлаштирилишининг яна бир муҳим жиҳати шундаки, малака ошираётган тингловчининг ўзлаштириш даражасишу

1-расм. Малака ошириш ва қайта тайёрлаш таълим тури учун давлат талабларининг таркибий схемаси

билимларга доир саволлар орқали аниқланади. Бу эса, тингловчиларнинг билим сифати ва мазмунини реал баҳолаш имкониятини беради. Натижада таълим жараёнини бошқариш ва назорат қилишда қулайлик юзага келади. Демак, давлат таълим талабларида белгиланган умумий билимлар асосида ҳар бир фаолият тури учун алоҳида ўқув дастур ва режанинг ишлаб чиқиши, таълим жараёнини аниқ мақсадга қаратади ва ҳар бир мақсад давлат талабларида фаолият билан ажратилади. Шунингдек, ҳар бир фаолият тури учун алоҳида ўқув дастури ва режаси ишлаб чиқилади. Бундай тартибнинг жорий қилиш орқали давлат талабларида белгиланган билим, кўникма ва малакалар билан ўқув дастури ва режалари орасидаги боғлиқликни таъминлашга эришилади. Мазкур усулнинг таълим жараёнига жорий қилиниши малака ошириш ва қайта тайёрлаш курсларида белгиланган мақсадга дедукция усулининг таълим жараёнида қўлланилиши билан самарали натижаларга эришиш мумкинлигини исботлайди.

Бошқарув кадрларининг малака ошириш курсларини ташкил этишдан кўзланган асосий мақсад: **биринчидан**, муайян касбий йўналиш бўйича меҳнат бозорида пайдо бўлаётган янги билимларни ўзлаштириш, **иккинчидан**, давлатимизнинг ижтимоий – иқтисодий соҳаларни ислоҳ қилиш борасида амалга ошираётган сиёсатининг реал ҳаётда ижросини таъминлаш учун стратегик ва методик билимларга эга бўлишдан иборатдир.

References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2015 йил 12 июндаги ПФ-4732 сонли фармонига ўзгартиришлар ва қўшимча киритиш тўғрисида, 2016 йил 30 ноябрдаги ПФ-4860-сонли фармони.
2. Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида, 2017 йил 26 сентябрдаги ПҚ-3289-сон қарори.
3. Ички ишлар ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида, 2017 йил 16 августдаги ПҚ-3216-сонли қарори.
4. Корпоратив, лойиҳа бошқаруви соҳасида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”, 2018 йил 5 сентябрдаги ПҚ-3930-сонли қарори.
5. Прокуратура органлари кадрларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида, 2018 йил 8 майдаги ПФ-5438-сонли фармони.
6. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги давлат бошқарув академиясида бошқарув кадрларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида, 2019 йил 27 июндаги ПҚ-4365-сонли қарори.

7. Абдурахмонов Д.Б. Кичик мутахассис кадрларни малакасини оширишда маёкли дистанцион таълим шакли // Турды международной научно-технической конференции. Высокие технологии и перспективы интеграции образования, науки и производства. Том 2. Ташкент, – 2006 й. 3-4 б.

